

K pražským hradbám Karla IV.

EVA JANSKÁ

Je tradicí, a ne právě nejlepší, že se v duchu středověkého pojetí se jménem vládců spojuje každé významné dílo, i když vzniklo prací jiných lidí, jejich mozků i rukou. Většinou však proti tomu nedovedeme udělat víc, než tyto neznámé obecně připomenout.

Panovníci ovšem svými podněty a rozhodnutími nepochybně ovlivňovali, kladně či zlobně, osudy země a také možnosti vzniku velkých děl, a tedy i velkých staveb a významných kulturních činů.

I když nechceme pominout ty, kdo byli skutečnými tvůrci hodnot, i když bereme kriticky oslavné řádky kronikářů, kteří oslavovali mocného panovníka, můžeme zaznamenat, že doba vlády Karla IV. znamenala pro české země hospodářský a kulturní vzestup, ke kterému nepochybně přispělo i to, že tyto země po celou dobu jeho vlády nezažily vpád cizích vojsk a větší válečné střetnutí.

Působil tu Karlův vztah k českým zemím. Životním cílem tohoto panovníka bylo totiž vybudovat mohutnou lucemburskou rodovou državu. Jejím středem měly být právě české země, získané dědictvím po otci a po přemyslovských předcích, k nimž – a zejména ke svému dědovi, mocnému králi Václavu II. – se Karel hlásil vřeleji než k otci. Pěstoval samozřejmě i kult knížete Václava – světce, o němž dokonce napsal latinskou legendu. Předkům, původu a příbuzenským vztahům přikládal Karel ve své státoporné činnosti velký vý-

znam. Tím nijak nepřekračoval rámec své doby. V čem se však od jiných panovníků, namnoze ngramotných velmožů, lišil, bylo vzdělání, kulturní zájmy, politické schopnosti a koncepce tolik odlišná od rytířského stylu jeho otce. Karel nezajišťoval svou moc rytířskými dobrodružnými taženími. Spíš s rozvahou politicky jednal a těžil z hospodářských možností a výhod českých zemí jako základu své panovnické moci a základu rodové državy. Taková koncepce českým zemím přinášela užitek a výhody, i když z nich přednostně těžily jen některé vrstvy obyvatelstva. Doba Karla IV. je dobou nejen zakládání vinic, rybníků či ovocných sadů, ale také vzniku významných staveb, závažných kulturních činů i důležitých kroků k rozvoji a upevnění vládnoucí křesťanské ideologie. Přirozeně, že tím mnoho získala především Praha, ze které Karel budoval sídelní město pro císaře „svatého říše římské“ – světskou hlavu křesťanstva.

V Praze Karel založil univerzitu a arcibiskupství. Z Prahy se cílevědomě snažil vytvořit poutní místo, kam soustřeďoval ostatky svatých, ale i také jiné drahocenné předměty, skvosty, drahokamy a umělecká díla. Do Prahy soustřeďoval i uměleckořemeslnou výrobu.

S tím vším rostem v Praze i potřeba řemeslníků, obchodníků a pracovních sil vůbec. Počet obyvatel proto prudce rostl a bylo třeba počítat i s dalším růstem. Staré Město ohraničené hradbami nemohlo stačit. Proto přistoupil Karel k postupnému

rozšiřování centra svých držav a prvním krokem na této cestě bylo založení Nového Města pražského v roce 1348.

Mohutné, výstavné, bohaté město ovšem potřebovalo i hradby, neboť bez hradeb nebylo města.¹ Hradby z města dělaly pevnost. Hradby chránily jeho obyvatele a bohatství, představovaly jeho vojenskou i politickou moc. Karel IV. proto v duchu středověkých zvyklostí jako pravý zakladatel určil nejen polohu Nového Města, ale také vytyčil linii jeho hradeb, a jak praví kronikář, roku „...1348 na den sv. Marka... položil základní kámen a založil Nové Město pražské, když prodloužil velmi silnou hradbu s branami a velmi vysokými věžemi od hradu Vyšehradu až na Pořič...“.²

Hradba Nového Města se táhla od Těšnova k ohybu ulice na Florenci, podél dnešního Hlavního nádraží k Národnímu muzeu, ulicí Mezibranskou a Sokolskou třídou ke Karlovu, kde se stáčela k západu, u Přemyslova (Ostrčilova) náměstí pak překlenula obloukem Botič a připojovala se k hradbám Vyšehradu v místě dnešního severovýchodního bastionu.

Dalším rozšířením měst pražských pak byla výstavba opevnění na levém břehu Vltavy po roce 1360.³ Zde začínala hradební zeď u Vltavy na jih od Vítězné třídy a stoupala po hřebeni Petřína, zahrnula Strahov a široký prostor v prodloužení Hradčan a podél Brusnice se připojila na starší opevnění hradčanské. Novou linií hradeb se staly součástí města i osada Nový svět a městečko Pohořelec.

Skoro současně s výstavbou nových opevnění pražských měst byl nově opevněn také Vyšehrad, a to po celém obvodu. Vyšehrad byl tedy opevněn i proti Novému Městu, ač Nové Město proti Vyšehradu opevnění nemělo.

O něco později, asi kolem roku 1370, bylo obnoveno i opevnění Pražského hradu. Na

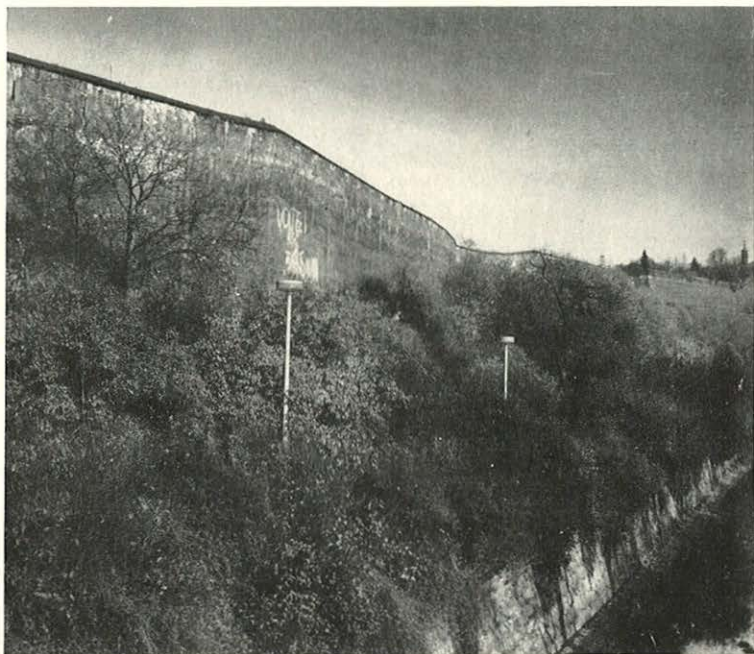
jižní straně byl vybudován širší parkán a byly přestavěny hradní brány na západě s Bílou věží a na východě s Černou věží, které byly kryty pozlacenými olověnými střechami.⁴

Opevnění obou hradů i proti městu, se kterým byly spojeny, není nic ojedinělého. Proti městu byl opevněn také např. hrad v Žatci, Litoměřicích, Lokti a samostatné opevnění měl také královský Vlašský dvůr v Kutné Hoře; tento způsob se neomezoval jen na města královská.

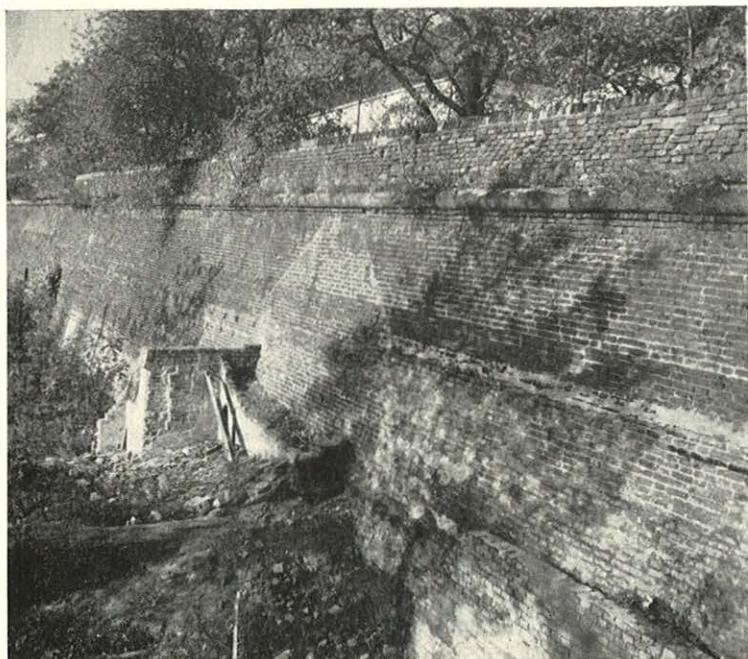
Snad k této zvyklosti vedla snaha zajistit královský hrad i proti královským poddaným ve městě, snad snaha umožnit této hradní pevnosti, aby se bránila, i kdyby město dobyl nepřítel. Jisté je, že za husitských válek využili Pražané svého vítězství v roce 1420 především k tomu, že hradby Vyšehradu v té části, která nechránila jako pokračování městské hradby zároveň město, zbořili.

Původním úmyslem Karla IV. bylo spojit Nové Město se Starým Městem pražským i právně. V duchu tohoto záměru nenechal Nové Město proti Starému Městu opevnit a v roce 1367 dokonce nařídil strhnout i staroměstské hradby. Beneš Krabice z Weitmile⁵ sice uvádí, že toto královo nařízení bylo splněno, další zprávy však naznačují, že staroměstské opevnění stálo i v dalších stolecích.⁶ A tak zůstalo při dohodách mezi oběma městy, např. o volném průchodu Staroměstských Novým Městem,⁷ apod. I tak, bez uskutečnění právní jednoty, se však podařilo novými hradbami vytvořit velký územní celek na ploše, jakou nezaújmalo žádné jiné evropské město té doby. Vytvoření takového komplexu představovalo i převrat v obranných možnostech Prahy. Na této skutečnosti nemohlo nic změnit ani vnitřní členění opevněními uvnitř vnější linie hradeb, ani právní samostatnost pražských měst.

*Novoměstské hradby pod
Karlovem, 2. polovina
14. století
(snímek Z. Helfert)*

*Novoměstské hradby z doby
Karla IV., 2. polovina
14. století
(snímek Z. Helfert)*

Pro skutečnou jednotu tohoto celku měla význam také výstavba nového kamenného mostu, s nímž se začalo v roce 1357. Součástí této stavby byla Staroměstská mostecká věž, postavená Petrem Parléřem v letech 1380–1400. Malostranský konec mostu byl chráněn románskou věží z poloviny 12. století, která patřila již ke staršímu kamennému mostu, zničenému povodní v roce 1342.

Opevněním měst se vytvořil jediný obranný celek opřený o pevný Vyšehrad. Náhorným příkladem zlepšení obranných možností „nové Prahy“ je rozšíření města na levém břehu Vltavy o Petřín a oblast mezi ním a řekou. Tam v nejužším místě, západně od johanitské komendy a biskupského dvora, mělo starší opevněné město šířku menší než sto metrů. To byla vzdálenost, kdy obránce jedné části hradby mohl být zasažen bojovníkem před protější hradbou, a to nejen mechanickým obléhacím strojem, ale i pouhým samostřilem.

Nové opevnění na obvodu pražských měst tvořilo asi šest kilometrů mohutných hradeb z místního lomového kamene, řádkovaného do pravidelných vrstev. Na levém břehu Vltavy se stavělo z opuky, na pravém břehu z břidlic, a to na horním Novém Městě a na Vyšehradě ze záhořanských a na východní části z drábovských břidlic. Byla postavena jednoduchá zeď o síle 180 až 240 cm bez parkánové zdi, chráněná pouze příkopem a valem. Na hřebenech zdí byly střelecké ochozy, na svazích upravené schodovitě, chráněné předprsí asi dva metry vysokou a 70 cm silnou s cimbuřím.⁹

V pravobřežní části opevnění – v opevnění Nového Města pražského – rozlišuje Vilém Lorenc¹⁰ dvě části technicky odlišného charakteru: úsek opevnění od Vyšehradu při údolí Botiče od Slupi na Karlov v délce 620 m a úsek od Karlova k severu k řece v délce 2810 m. První část opevnění nad Botičem byla stavěna v terénu, který

vlhké louky, potok a příkré skály samy činily těžko přístupným. Proto také na tomto úseku předpokládá Vilém Lorenc vybudování jen jedné věže, a to na Slupi mezi Botičem a mlýnským náhonem.¹¹ Věž na nároží u Karlova, zvaná Malířská, stála ještě v minulém století.¹²

V celé délce zbývající části hradeb stály v pravidelných rozestupech vysoké čtyřboké věže, v nichž střelci a výrobci zbraní vystřídali jako stálá stráž dosavadní stráž z řad měšťanů, kteří se v této službě ve městech obvykle střídali.¹³ Dvě z novoměstských věží byly mohutnější, a to nárožní věž na jihovýchodním a nárožní věž na severovýchodním konci východního úseku hradeb.¹⁴ Nárožní věže měly do čtverce asi 11 m, řadové asi 7 až 8 m. Byly stavěny ve vzdálenosti 90 až 120 m.

Vilém Lorenc¹⁵ uvádí na novoměstském úseku hradeb 19 řadových věží, Pavel Choc¹⁶ 40 až 50 věží v celém Karlově opevnění. Nejisté počty ukazují na to, jaké mezery má naše dosavadní znalost pražského opevnění. Na různých prospektech ze 16. a 17. století je totiž zakresleno na pravém břehu Vltavy 13 až 20 věží, ale ani na jednom není jasně vidět úsek od Horské brány na sever k Vltavě. Na levém břehu bylo 26 věží v úseku od Strahova k řece,¹⁷ úplně neznámý je však počet věží v úseku hradby od Strahova ke Hradu a od Černé věže k řece.¹⁸

Čtyřboké věže jsou charakteristickým prvkem opevnění 14. století, v němž vystřídaly starší věže válcové, obvyklé a předepisované pro městská opevnění Přemysla Otakara II.¹⁹ Tuto změnu vysvětluje Dobroslava Menclová²⁰ jako „zecla výtvarné povahy“. Pro opevnění lze ovšem toto vysvětlení těžko přijmout. Předlohy hranolových věží hledá D. Menclová²¹ v italských stavbách a jejich rozšíření spojuje se seвероitalskými výboji Jana Lucemburského.

Budování čtyřbokých, na straně do města

Hladová zeď na Petříně, 1360–1361 (snímek J. Janatková)

otevřených věží od druhé čtvrti 14. století přinesla patrně zkušenost, že jsou na jedné straně pro obránce města snadněji přístupné a že na druhé straně nemohou posloužit nepříteli proti městu, kdyby se jich za bojů zmocnil.²²

S čtyřbokými věžemi se setkáváme u zbytků opevnění ze 14. století celé řady královských (ale i ostatních) měst – Berouna, Kadaně, Nymburka, Vysokého Mýta, Litoměřic, Tachova aj. Hranolové věže poskytovaly možnost bočního ostřelování nepřítele u paty hradeb, vytvářely však dost hluchých míst, kde nepřítel nemohl být zasažen. Tyto nedostatky se stávaly zvláště citelnými s postupným rozšiřováním používání palných zbraní – v našich podmínkách za husitských válek.

V celém úseku od Koňské brány k severu až k nárožní baště novoměstského opevnění (tedy v délce asi 1200 m) se táhla rovnoběžně s vnější zdí hradeb ve vzdálenosti sedmdesáti až osmdesáti metrů zeď, ohraničující vinice a zahrady a vytvářející určité předpolí hradbám.

Součástí novoměstského opevnění byly konečně také příkopy a pravděpodobně i valy, k jejichž navržení byla využita zemina z příkopů. Příkopy jsou doloženy v základacích listině Nového Města pražského z 8. března 1348. Byly nepostradatelnou součástí opevnění i technickou nutností pro svod vody z Vinohrad a ze Žižkova i z velkých pramenů u Koňské brány.²³

Na vnitřní straně sledovala linii hradeb příhradební ulička, která byla na straně k městu ohraničena vysokou zahradní zdí.

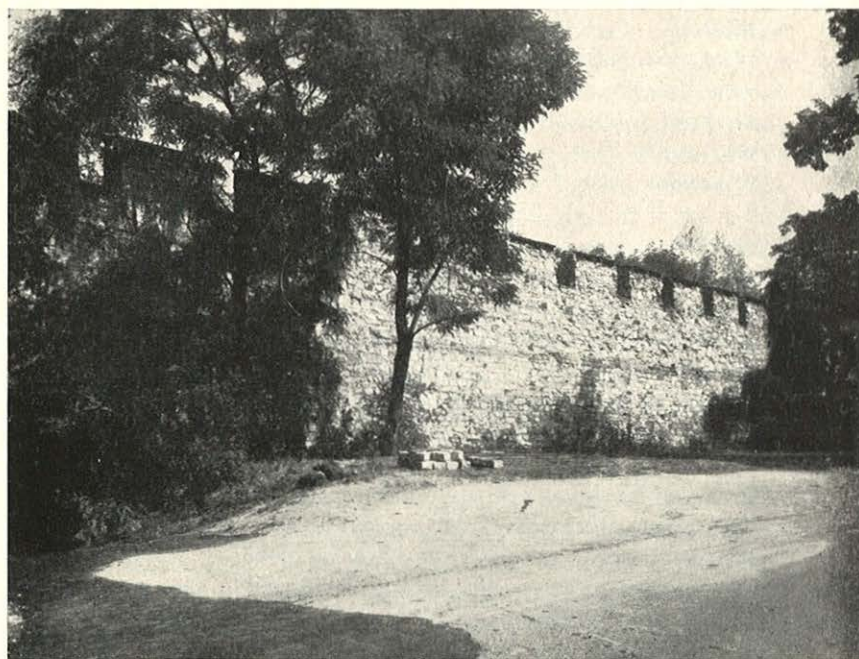
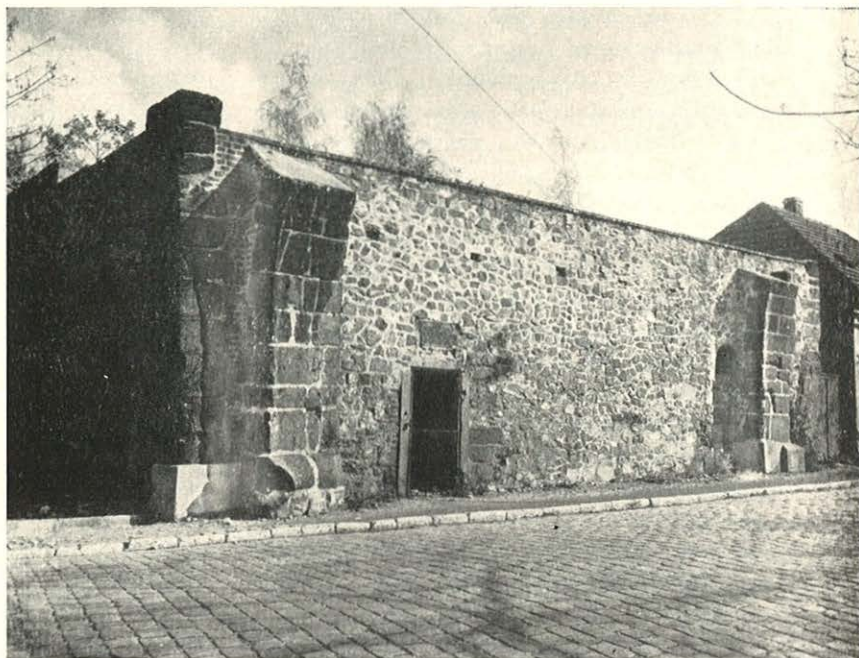
V celém obvodu hradeb Karla IV. bylo vybudováno jen šest bran. Čtyři byly v novoměstské části opevnění a dvě na levém břehu Vltavy. Na pravobřežní straně stály brány Poříčská čili sv. Petra v místě dnešního nádraží Praha-střed a brána Horská na konci dnešní ulice Hyberské, které obě na-

vazovaly na Staroměstskou bránu sv. Ambrože – Odranou. Na horním konci dnešního Václavského náměstí, v prostoru mezi dnešním Národním muzeem a Smetanovým divadlem, stála brána sv. Prokopa čili Koňská, která navazovala na komunikaci od Můstku. Později přibyla ještě brána na konci dnešní ulice Žitné. Na levém břehu Vltavy byla v opevnění brána Újezdská a brána na Pohořelci. Všechny vyjmenované brány byly téhož typu – tvořil je průjezd mezi dvěma věžemi. D. Menclová²⁴ v nich vidí římské dědictví, které se udrželo po celý středověk ve Francii, Anglii, Španělsku a částečně i v Porýní a Podunají. České brány byly však do značné míry původním přínosem k tomuto typu. Šestá z bran Karlova opevnění – brána sv. Jana či Slepá, stála na konci dnešní Ječné ulice. Byla více opevněná a tvořila silnější část opevnění. Podobala se vyšehradské Špičce.²⁵ Základem dispozice této brány byl obdélník asi 30 × 18 m, po obou stranách průjezdního dvora byla valeně zaklenutá prostora, ze které byly přístupny hořejší prostory. Asi 15 m nad zemí bylo atikové patro. Na kamenném prstenci mohutně vyložené římsy byly postaveny hrázděné obvodové zdi a osm arkýřových věžic, krytých vysokými polygonálními střechami. Větší věžice stejného tvaru byla postavena na hřebeni brány.²⁶ Vilém Lorenc²⁸ soudí, že tento typ bran byl z italského stavitelství převzat ve Francii. Odtud se dostal do Čech.

Pražské brány měly také pravděpodobně příkopem chráněné předbrání a přes příkop padací most. Zachovalo se např. v Tangermünde – městě, které bylo opevněno podle vzoru Nového Města pražského.²⁷

Stavba městských hradeb Nového Města bylo dílo technicky pozoruhodné. Soudobý kronikář Beneš Krabice z Weitmile uvádí, že bylo postaveno za dva roky, v letech 1348 až 1350. Pak by celé dílo bylo hotovo

*Brána Špička ve vyšehradských hradbách,
2. polovina 14. století
(snímek J. Janatková)*

*Část petřínských hradeb,
1360–1361
(snímek J. Janatková)*

za 400 pracovních dní. Přitom bylo třeba na hradby soustředit na 200 zedníků, 270 až 300 pomocných dělníků, řadu mistrů, stavbyvedoucích, kameníků, tesařů, pokrývačů, kočích, kovářů, písařů, cestářů aj. Celkem jistě víc než 1000 osob. Potřebný kámen obstaralo asi 130 lamačů a nejméně 100 povozů při třech jízdách denně navozilo na 120 000 kubických metrů kamene, 46 kubických metrů písku a na 6000 kubických metrů kusového vápna. Přitom se spotřebovalo asi 12 000 kubických metrů vody. Za jednu směnu bylo třeba postavit asi 250 kubických metrů zdiva.²⁹

Systém Karlova opevnění ve své době zcela splňoval požadavky kladené na městské opevnění, a tak ani v následujících letech nebyly hradby kolem pražských měst přestavovány, ale jen doplňovány a zdokonalovány.

Pevnost hradeb však nejlépe prověřují boje, které jsou o ně svedeny. První vojenský konflikt se k nově opevněné Praze přiblížil v roce 1401. Po ztrátě císařské koruny roku 1400 vedl Václav IV. boje s novým císařem Ruprechtem Falckým, který se spojil s panskou jednotou a moravským markrabím Joštem. Jejich vojsko se dostalo v červenci 1401 ku Praze, v níž se uzavřel Václav. Z prvního ležení v Michli přešli pak oblehatelé na druhý břeh a tábořili mezi Ovencem a Královskou oborou. Dobýt Prahu se však nepokusili a také k řádnému obležení nedošlo. Konflikt skončil 12. srpna uzavřením dohody, v níž Václav IV. přistoupil na řadu ústupků.³⁰ V průběhu konfliktu hrála jistě úlohu rozlehlost opevněného města a kvalita pražských hradeb. Konečný výsledek střetnutí byl však odrazem celkového politického postavení Václavova v zemi a takovou silou zase pražské hradby být ani nemohly, aby jeho situaci mohly zásadně změnit.

Větší měrou se novoměstské opevnění

uplatnilo o dvacet let později v bojích Pražanů s vyšehradskou posádkou. Víc než kamenné hradby se však tehdy osvědčily výhody terénu, který byl pro stavbu opevnění zvolen. Stačilo zpevnit přirozenou bariéru vysokých a srázných svahů od Slovan až po sv. Kateřinu sruby a příkopy a využít starších staveb, snad soukromých tvrzí,³¹ a husitští bojovníci dokázali odrazit útoky z Vyšehradu podniknuté posádkou v souvislosti s bitvou na Vítkově v červenci 1420. Také k uskutečnění tak velkého vojenského cíle, jakým bylo dobytí Vyšehradu téhož roku, stačilo doplnit polní opevnění v prostoru bažinatého Botiče,³² opřít je o novoměstskou hradbu, a především doplnit tuto hradbu o polní tábor u kostela sv. Pankráce, aby tak byl Vyšehrad odříznut od Nového Hradu u Kunratic.³³ Jak zde již bylo řečeno, po dobytí Vyšehradu zničili Pražané jeho opevnění na straně, která byla obrácena k jejich městu. Další boje této doby se už k Praze jako celku nepřiblížily.³⁴

Zničení vyšehradského opevnění bylo největší ztrátou na opevnění na území Prahy vůbec. Vlastní městské hradby utrpěly velmi málo. Jen za bojů v červenci 1420, když Pražané usilovali o dobytí Hradu, poškodili opevnění Hradčan a palbou z Letné byly tehdy poškozeny hradby u Těšnova a za Židovským Městem.

Karlovo opevnění nebylo ovšem nejstarším opevněním Prahy. Staré Město, Malá Strana i Hradčany měly své hradby již dávno před zahájením stavby tohoto opevnění. Nejdůležitější z nich bylo samozřejmě opevnění Starého Města pražského z doby vlády Václava I.³⁵ Je zajímavé srovnat technickou stránku tohoto opevnění se zhruba o sto let mladším opevněním Karla IV.

Předem je třeba konstatovat, že během sta let nedošlo k žádným převratným změnám v obléhačím technice a vojenství vůbec. Za takovou změnu můžeme poklá-

dat teprve běžné používání palných zbraní při obléhání pevností, k němuž v našich podmínkách došlo v průběhu husitských válek. Pak také řada měst svá opevnění zásadně zdokonaluje.

Proto také nepřekvapí, že základní složky opevnění obou měst jsou stejné. Základem opevnění je hradební zeď o síle asi dvou metrů.³⁶ Před touto hradební zdí byl v obou opevněních příkop napuštěný vodou. Před příkopem byl val, u staroměstského opevnění doložený, u novoměstského logicky předpokládaný. Rozdílné je to, že zatímco staroměstské opevnění má vyzděnou parkánovou zeď, doloženou nejen písemnými prameny, ale i zjištěnou výzkumem (Praha I, Hradební ulice,³⁷ další, dosud nepublikované nálezy, zachycené pouze v denním tisku), novoměstské opevnění bylo bez této zdi a tedy jednodušší. Je ovšem v této souvislosti třeba konstatovat, že za prvé Karlovo pražské opevnění bylo zesilováno zdmi zahrad a vinic před hradbou – zdmi, s jakými se při výstavbě staroměstského opevnění, které rozdělovalo na řadě míst starší osady, nedalo počítat. Za druhé: novoměstské opevnění bylo zasazováno do terénu, který sám dával mnohem lepší možnosti obrany než terén, s nímž musela počítat výstavba staroměstských hradeb. A konečně s výstavbou parkánů už v té době nepočítala ani jiná města. V. Lorenc³⁸ srovnává novoměstské hradby Florencie, odkud je znám i předpis z roku 1323 pro výstavbu opevnění. Také toto opevnění má hradební zdi asi dva metry široké, před nimi příkop a val, a také toto opevnění je bez parkánů.

Ostatně takové příklady nalezneme i v Čechách. Za Karla IV. si budovalo nové hradby královské město Litoměřice. Tato hradba ze třetí čtvrtiny 14. století se zachovala ve zdivu starých domů a dnes je již z větší části odkryta. Tvořila ji hradební zeď o výšce přes deset metrů, se zubatým cim-

buřím a ochozem, bez parkánové zdi. Před hradební zdí byl příkop. Hradba byla zesílena hranolovými věžemi a vysokými střechami. S vnějším světem město spojovaly tři brány.

Podobných příkladů opevnění ze 14. století bychom i z dalších měst mohli uvést celou řadu.³⁹

Hradby staroměstského opevnění i mladšího opevnění Karlova byly zesíleny čtyřbokými věžemi, mezi nimiž není podstatného rozdílu. Liší se snad jen tím, že – pokud ovšem nedostatečné prameny dovolují závěry – v Karlově opevnění jsou vedle věží řadových i věže mohutnější, chránící ty úseky hradeb, které nejsou chráněny terénem.⁴⁰

Podstatně se obě opevnění liší počtem a výstavností bran. Kratší staroměstské opevnění mělo ve své původní podobě bran a branek celou řadu: brána sv. Františka (jinak „fortna, jdouc na Prelát“) byla na konci Dlouhé třídy a spojovala město s osadou u sv. Petra na Poříčí a s maninským brodem; na konci Královské ulice byla brána sv. Benedikta a na místě dnešní Prašné brány stála brána sv. Ambrože neboli Horská, které spojovaly Prahu s východními Čechami, na Můstku brána Svatohavelská – později zvaná Nová, v ulici Perlové branka Svatomartinská, Zderazská brána na Pernštejně a proti ulici Voršilské brána Svatoštěpánská, pomineme-li ty brány, které spojovaly Staré Město s Menším Městem pražským. V celém pravobřežním i levobřežním opevnění Karla IV. byly jen čtyři brány na pravém břehu a dvě na levém břehu.

Nejen co do počtu, ale především co do výstavnosti se tyto brány odlišovaly. Většina staroměstských bran byly průjezdní věže s padacím mostem přes příkop. Výstavnější a složitější byla z nich jen brána Svatohavelská, jejíž zbytky prozkoumali

Dobroslav Líbal a Vladimír Píša ve Staré Rychtě (čp. 404-I) na rohu Rytířské a Můstku. Průjezdni část této věže byla 16,5 m dlouhá a 8,75 m široká, postranní věže se zachovaly do původní výšky 20 m, střecha střední části je však převyšovala ještě asi o 10 m. Síla vnějších zdí je 2 m, vnitřních 1,30 m.⁴¹ Průzkum a typologický rozbor výsledků vedl oba autory k závěru, že věž byla v této své podobě vybudována později než původní staroměstské hradby, a kladou její vznik na rozhraní 13. a 14. století.⁴²

Novoměstské brány byly naopak vesměs tvořeny průjezdem mezi dvěma věžemi. Jejich technické úrovni se tedy ze staroměstských bran přibližovala jen brána Svato-havelská – mladší než původní staroměstské opevnění. Od ostatních novoměstských bran se odlišovala brána na konci dnešní Ječné ulice zvaná brána sv. Jana (Slepá), která byla silnějším článkem opevnění. Lorenc⁴³ ji označuje termínem brána-pevnůstka. Výška a složitost konstrukce dávaly této bráně možnost samostatné obrany.

Jednoduchost Karlova opevnění v hradební linii je tedy vyvážena technickým zdokonalením ve vstupech do města a novoměstské i levobřežní brány se od starších bran staroměstských liší i výtvarnou úrovní.

Naše úsilí poznat opevnění Prahy Karla IV. je značně omezováno nedostatkem pramenů. Z Karlových hradeb se zachovalo velmi málo. Největším zachovaným celkem je tzv. Hladová zeď – opuková hradba, částečně ještě s cimbuřím, zachovaná celkem nepřetržitě od Strahovské brány po svahu Petřína až skoro k Vltavě. Byla porušena jen v prostoru domu čp. 203/IV. a při stavbě domu čp. 415/IV. na Újezdě. Hradba však nebyla v minulosti dostatečně udržována a proto se v roce 1930 sesula její část nad Strahovskou zahradou. Také v posledních letech bylo třeba Hladovou zeď oprá-

vovat.⁴⁴ Část hradby se zachovala také v domovním bloku mezi Újezdem a Šeříkovou ulicí. Mimo známou Hladovou zeď na Petříně zbyly z Karlova opevnění ještě úseky středověké hradby od Karlova k Botiči a nahoru k Vyšehradu a zachovaly se i nevelké zbytky hradeb Vyšehradu. Ostatní části byly zbořeny bez dokumentace a mnohdy již v době, kdy se o dokumentaci ještě ani neuvažovalo.⁴⁵

Také při zemních pracech spojených s výstavbou Prahy v posledních letech jsou zatím nálezy zbytků Karlových hradeb ve srovnání s nálezy na Starém Městě chudé. Zbytky hradeb odkryté při výstavbě metra v Sokolovské ulici bylo možno jen zběžně dokumentovat. Nález zbytku gotické Koňské brány zanikl bez dokumentace. K provedení systematického průzkumu je již jen velmi málo vhodných míst. Mimo již zkoumaného Vyšehradu lze provést výzkum jen na Petříně. Výsledky takového výzkumu však snad mohou přispět k poznání technické stránky stavby, ale k upřesnění linie hradeb nepřispějí.

Ze starých vyobrazení Prahy ke Karlovu opevnění nejvíce říká panoramatické zobrazení Prahy Jana Kozla a Michaela Peterleho z Annaberku (z roku 1562), které kromě Hladové zdi v popředí a části staroměstských hradeb zachycují část novoměstského opevnění od Koňské brány směrem k bráně Horské. Novoměstské opevnění na obě strany od brány sv. Jana lze zřetelně vidět i na vyobrazení Filipa van den Bosche na tzv. Sadelerově prospektu z roku 1606. Zde je zachycena i část novoměstské zdi od Horské brány směrem k dnešnímu Václavskému náměstí. Hladovou zeď – tedy právě to, co se nám z hradeb Karla zachovalo nejlépe – zachycuje celá řada vyobrazení. Vidíme ji hned na nejstarším vyobrazení Prahy v knize Hartmanna Schedela Liber chronicarum, vydané Antonem Kobergerem v roce 1493.

Dřevoryt z roku 1574, lept, zobrazující Prahu za vpádu Pasovských, kolorovaný dřevoryt Prahy v roce 1620, vydaný M. Wörlinem v Augšpurku a ještě celá řada vyobrazení mladších zachycujících zřetelně také právě tuto část opevnění středověké Prahy.⁴⁶

Také srovnání s jinými stavebními díly založenými Karlem IV. těžko přinese výsledky. Dal sice vybudovat celou řadu hradů a ojediněle zakládal také města, ale ta se nemohou svým významem Praze nijak rovnat.⁴⁷

A tak je pro poznání zaniklých částí Karlova opevnění třeba složitých rekonstrukcí. Úsek mezi Karlovem a branou sv. Jana v Ječné ulici se zachoval až do konce minulého století stejně jako část hradeb u Koňské brány a na Poříčí. Úplně neznámý však zůstal úsek od Koňské brány k severu, protože zde byly hradby zcela zničeny za obléhání Prahy Švédy. O jejich rekonstrukci se pokouší ve své novější práci V. Lorenc.⁴⁸

vycházejí především z dosud málo využitých rytin frátera Henrica, který pořizoval zobrazení této části hradeb v polovině 17. století podle pokynů obránců Prahy proti Švédům.

Karlovy hradby dotvořily středověkou Prahu a sjednotily ji ve vojenský a politický celek, který v době vlády tohoto panovníka stanul na předním místě mezi evropskými městy a daleko před všemi městy českými. Tomuto významu Prahy zřejmě odpovídala i technická úroveň pražského městského opevnění.

Vojenská praxe funkci a odolnost pražských hradeb postavených za Karla IV. výrazně neproověřila. Ani v jeho době ani za života jeho nástupce se totiž nikdo nepokusil vojenskou silou je prolomit. Husitské období jim také velmi málo ublížilo. A tak teprve po třech stech letech jim války 17. století zasadily těžší rány. A teprve tehdy se také ukázala výrazná potřeba budovat opevnění nové.

Poznámky

¹ Hradby byly jedním z charakteristických rysů středověkého města, jeho symbolem – proto všude, kde bylo město znázorňováno (např. na městských znacích, pečetích, atd.), byly k vyjádření zvoleny hradby – a byly i ztělesněním jeho práv a svobod. Celou řadu dokladů pro to shromáždil Zikmund Winter, Kulturní obraz českých měst, Život veřejný v XV. a XVI. věku, Praha 1909, s. 224 n.

² Chronicon Benesii de Veitmil, Fontes rerum bohemicarum (FRB), lib. IV., Praha 1874, s. 346.

³ Tomek, V. V., Základy starého místopisu pražského, II., s. 97, 107, 127.

⁴ Tomek, V. V., Základy... II, s. 74–75.

⁵ FRB IV, s. 393.

⁶ Nařízení Karla IV. o zboření staroměstských hradeb opakoval ještě Václav IV. Přesto ještě na počátku 16. století byly tyto hradby opravovány, a teprve slavnostní spojení Starého Města s Novým Městem v roce 1518 přineslo částečné splnění nařízení obou panovníků. Přesto však i pak zanikaly hradby jen pomalu. – Zdeněk Wirth, Zmizelá Praha 5, Praha 1948, s. 17.

⁷ Staroměstští měli ve vlastní správě dvě z novoměstských bran, a to Poříčskou a Horskou – Corpus iuris municipalis (CIM) I., Praha 1886, s. 72 n. Č. 48.

⁸ Novotný, K. – Poche, E., Karlův most, Praha 1947; Plicka, K. – Poche, E., Procházky Prahou, Praha 1976, s. 113.

⁹ Hlubinka, R., Středověké domy a opevnění Nového Města a Vyšehradu, Zprávy památkové péče (ZPP) 1948, s. 67; Wirth, Zdeněk, Zmizelá Praha 5, Praha 1948; Urban, M., 600 let Nového Města Pražského, Architektura ČSR VII, s. 91; Choc, P., Boje o Prahu za feudalismu, Praha 1957, s. 79; Lorenc, V., Nové Město pražské, Praha 1973, s. 75.

- ¹⁰ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 76.
- ¹¹ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 76.
- ¹² Wirth, Zd., *Zmizelá Praha* 5.
- ¹³ Wirth, Zd., *Zmizelá Praha* 5, s. 12 a 17; Choc, P., *Boje o Prahu za feudalismu*, s. 80.
- ¹⁴ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 75.
- ¹⁵ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 76.
- ¹⁶ Choc, P., *Boje o Prahu...*, s. 79.
- ¹⁷ Wirth, Zd., *Zmizelá Praha* 5, s. 12.
- ¹⁸ Choc, P., *Boje o Prahu...*, s. 80, pozn. 117.
- ¹⁹ CIM II, s. 84, č. 25–27.
- ²⁰ Menclová, D., *O středověkém opevnění našich měst*, ZPP X/1948, s. 193 n.
- ²¹ Menclová, D., ZPP X/1948, s. 216. Ve svých závěrech vychází autorka především ze zachovaných zbytků opevnění českých měst a z analogií jednotlivých prvků městského opevnění s opevněními hradními.
- ²² Srv. Líbal, D., *Starobylá města v Československu*, Praha 1975, obr. 11. Budování do města otevřených věží nebylo však v této době bez výjimky. Hradební věž zvaná Rabštejská v Českých Budějovicích, postavená ve třetí čtvrti 14. století, má plnou zeď i na vnitřní straně.
- ²³ Existenci novoměstských příkopů dokládá i zápis v *Městské pražské knize*, citovaný V. V. Tomkem (*Základy...*, II, s. 130), o rozšiřování těchto příkopů ve dvacátých letech 15. století.
- ²⁴ Menclová, D., ZPP X/1948, s. 76.
- ²⁵ Wirth, Zd., *Zmizelá Praha* 5, o. 21.
- ²⁶ Rekonstrukci této brány předkládá ve své práci *Nové Město pražské* V. Lorenc (obr. 23).
- ²⁷ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 77.
- ²⁸ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 77.
- ²⁹ Výpočty předkládá Vilém Lorenc (*Nové Město pražské*, s. 80–81). M. Urban (600 let..., s. 91) uvádí spotřebu 26 000 vagonů kamene pro 2625 m novoměstských hradeb.
- ³⁰ Choc, P., *Boje o Prahu...*, s. 260.
- ³¹ Lorenc V., *Nové Město pražské*, s. 78.
- ³² Staré letopisy české, Z rukopisu křižovnického, Praha 1959, s. 61.
- ³³ Durdík, J., *Husitské vojenství*, Praha 1953, s. 142 (popis bitvy na Vítkově), příloha č. 4 (plán bitvy o Vyšehrad).
- ³⁴ Choc, P., *Boje o Prahu...*, s. 266. Boje mezi staroměstskými a novoměstskými za husitských válek se novoměstského opevnění nedotkly.
- ³⁵ Janská, E., *K výzkumu pražského opevnění*, *Staletá Praha VI.*, Praha 1973, s. 46 n.
- ³⁶ Na Novém Městě je doložena šířka zdi 180–240 cm, na Starém Městě 220 cm.
- ³⁷ Janská, E., *Staletá Praha VI*, 46 n.
- ³⁸ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 80.
- ³⁹ Líbal, D., *Starobylá města... Paměť měst, Městské památkové rezervace v českých zemích*, Praha 1975.
- ⁴⁰ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 75 n.
- ⁴¹ Líbal, D. – Píša, Vl., *Nové poznatky o středověkém opevnění Starého Města pražského*, *Historie a vojenství* 1955/3, s. 389–390. Další zprávy o nálezu viz *Staletá Praha VI*, s. 59, pozn. 46.
- ⁴² Líbal, D., Píša, Vl., *Historie a vojenství* 1955/3, s. 390.
- ⁴³ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 77.
- ⁴⁴ Mayer, J., *Hladová zeď, Ochrana památek XXVIII*, Praha 1953, s. 62; Wirth, Zd., *Zmizelá Praha* 5, s. 35 n.
- ⁴⁵ Wirth, Zd., *Zmizelá Praha* 5.
- ⁴⁶ Hlavsa, V., *Praha očima staletí*, Praha 1972; Novotný, A., *Grafické pohledy Prahy 1493–1850*, *Zmizelá Praha* 6, Praha 1946.
- ⁴⁷ Fiala, Zd., *Předhusitské Čechy 1310–1419*, Praha 1968.
- ⁴⁸ Lorenc, V., *Nové Město pražské*, s. 76, pozn. 7.